

Alkmadders

NUMMER 143 - JAARGANG 36 - SEPTEMBER 2018
KWARTAALUITGAVE STICHTING OUD ALKEMADE

In dit nummer o.a.:

Het veilingwezen in Roelofarendsveen

Verhalentafel over de middenstand

Bijgeloof in Alkemade

Een bezoek aan Lineke en Lex Muskens

Circa 1920: de aanvoer van groenten bij de veiling 'Eendracht Maakt Macht'.

36e jaargang, september 2018, nummer 143
Kwartaluitgave van de Stichting Oud Alkemade.
Opgericht 16 december 1980.

Redactie

Alfred Bakker
Sjaak Bouwmeester
José van der Meer-van der Zwet (eindredactie)
Fons van Rijn
E-mailadres van de redactie:
alkmadders@ziggo.nl

Foto's (tenzij anders vermeld)

Leo Stiens en Agnes Turk
Archief Stichting Oud Alkemade

Donateursbestand en adreswijzigingen

Leon Hogenboom
06-531 93 656 of per e-mail:
hogenboomleon@gmail.com

Donateurschap

Nieuwe donateurs zijn van harte welkom.
U kunt zich aanmelden via onze website,
per e-mail via info@stichtingoudalkemade.nl
of telefonisch bij het secretariaat: 071-501 83 26.
De minimumdonatie bedraagt € 20,- per jaar,
te voldoen op bankrekening NL09 INGB 0005 4356 41
van Stichting Oud Alkemade. Per post ontvangen van
Alkmadders kost € 12,00 per jaar extra.

Losse nummers van het museum

Deze kosten € 5,75 en zijn verkrijgbaar tijdens de
openingsuren van het museum.

Openingstijden

Het Museum Oud Alkemade is geopend op
zondagmiddag van 14.00-17.00 uur en op
dinsdagmiddag van 13.30-16.00 uur.
In de maanden juli en augustus en op 1e Paasdag,
1e Pinksterdag en 1e en 2e Kerstdag is het
museum gesloten. Op 2e Paasdag en 2e Pinksterdag
is het museum wel open.

Secretariaat

Mw A. van Wieringen (071-501 83 26)

Bezoek- en postadres Stichting Oud Alkemade

Saskia van Uylenburchlaan 22
2377 CE Oude Wetering
Telefoon: 071-3312168
E-mail: info@stichtingoudalkemade.nl
Website: www.stichtingoudalkemade.nl

De Stichting Oud Alkemade heeft de culturele ANBI-status
en betaalt daarom geen schenk- of erfbelasting. Uw schen-
king komt dus geheel ten goede aan de activiteiten van de
Stichting Oud Alkemade.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar
gemaakt door middel van druk, microfilm of op welke andere wijze ook,
zonder voorafgaande toestemming van de redactie.

INHOUD:

Van het bestuur	1
Varia	2
In herinnering Frans Hoogenboom	2
Uitnodiging voor de veiling	3
Het veilingwezen in Roelofarendsveen (deel 1)	4
Verhalentafel over de middenstand	7
Het essenhakhout en het 'houten' door tuinders	10
Bijgeloof in Alkemade	11
Op bezoek bij Lineke en Lex Muskens	16
Honderd jaar zeilen op het Braassemmeer	19

Van het bestuur

Beste donateurs,

Een nieuw seizoen

Eens per jaar - bij de start van het nieuwe seizoen - is er een feestelijke dag voor de meer dan vijftig vrijwilligers van ons museum en hun partners. Als dank voor hun inzet en hun werkzaamheden voor de stichting en het museum is een tijdje terug de 'dankjeweldag' in het leven geroepen. Met z'n allen praten we na over het afgelopen seizoen en doen we weer inspiratie op voor het komende museumjaar. Dit jaar was het genieten van een rondvaart met BoB door de Veense polders. Compleet met prachtige verhalen van onze oud-voorzitter Gerard van der Meer. Met een lekker zonnetje erbij kon de dag niet stuk en was het aan het slot gezellig bijpraten met een hapje en een drankje in ons aller museum.

Expositie 'Grote Gezinnen' wordt verlengd

De belangstelling voor de expositie over de grote gezinnen in Alkemade heeft onze verwachtingen aan alle kanten overtroffen. Meer dan duizend bezoekers in een half jaar tijd. Daarom wordt deze expositie - in wat beperktere vorm - verlengd tot eind van dit jaar.

Nieuwe expositie en veiling

Veiling E.M.M. zou dit jaar honderd jaar zijn geworden. De veiling is er niet meer, maar de herinnering leeft verder. Bij Oud Alkemade hebben we tot eind van het jaar een mooie tentoonstelling gemaakt over 'Honderd jaar E.M.M.'. Met daaraan gekoppeld een veiling van voorwerpen uit de rijke geschiedenis van Alkemade die dubbel en/of niet meer passend zijn voor ons museum.

Verderop in deze Alkmadders vindt u de uitnodiging voor deze verkoop. Uiteraard is de toegang voor u als donateur en *Vriend van Oud Alkemade* helemaal gratis. U bent van harte welkom vanaf 9 september, dan is het museum na de zomerstop weer open.

Een hartelijke groet van bestuur en vrijwilligers van de Stichting Oud Alkemade, Pieter van Ruiten, vicevoorzitter

Verzamelingen

In voorbereiding is een nieuwe tentoonstelling over 'Verzamelingen'. Er zijn al ruim dertig verzamelingen toegezegd. Wilt u ook uw verzameling laten zien? Neem dan contact op met Sjaak Bouwmeester, tel. 071-3315433 of via e-mail: sjaakbouwmeester@hotmail.com. De tentoonstelling zal te zien zijn van begin januari tot eind juni 2019.

Beste lezer,

Als u deze Alkmadders in de bus krijgt, is het museum na een zomerstop weer open. In dit nummer kunt u onder andere lezen welke activiteiten er de komende maanden weer door de medewerkers worden georganiseerd, zoals de verkoop van bijzondere voorwerpen. En dat allemaal in de ‘ambiance’ van de oude veiling.

De foto op het omslag geeft een mooie indruk van hoe het er begin vorige eeuw aan toe ging bij de veiling ‘Eendracht Maakt Macht’ die honderd jaar geleden werd opgericht. Maar dat die oprichting niet zonder slag of stoot ging, heeft Sjaak Bouwmeester uitgezocht en kunt u in dit blad lezen.

Een vaste rubriek is de Verhalentafel, deze keer met verhalen over de middenstand. Inmiddels een uitstervend fenomeen, maar vroeger in alle dorpen van Oud Alkemade een vaste waarde. Als lezend komen natuurlijk ook al die andere winkels van destijds weer voor je geest.

Een bijzonder artikel is dat over bijgeloof met alle symbolen en tekens die daarbij horen. Agnes Turk heeft zich met haar fototoestel en schrijfblok naar alle uithoeken van voormalig Alkemade begeven om opvallende objecten en verhalen daarover vast te leggen.

De tentoonstelling over grote gezinnen is de aanleiding geweest voor Fred Olijerhoek om een middag te gaan praten met Lineke en Lex Muskens, twee kinderen van de huisarts uit Roelofarendsveen die letterlijk aan de wieg heeft gestaan van de vele grote gezinnen die onze gemeente rijk is.

Al met al is het weer een heel divers nummer geworden. Wij wensen u veel leesplezier. Mocht u willen reageren, dan kan dat via de e-mail alkmadders@ziggo.nl, via het contactformulier op de website van Oud Alkemade of door een van ons te benaderen in het museum.

José van der Meer, eindredacteur

In herinnering

Frans Hoogenboom

Op zondag 8 juli 2018 is Frans Hoogenboom plotseling overleden. Frans was vele jaren betrokken bij Oud Alkemade. Als metaalbewerker zorgde hij er voor dat de doopvontkap weer in de originele staat werd gebracht en een prominente plaats kreeg in ons museum. Voor de werkklok van de gemeente maakte hij een solide klokkestoel. En sinds enkele weken was hij nauw betrokken bij de opzet van de nieuwe tentoonstelling ‘100 jaar Veiling E.M.M.’ Frans werd 73 jaar. Wij zullen zijn enthousiaste medewerking erg missen.

Pieter van Ruiten, vice voorzitter

Museum Oud Alkemade houdt opruiming in haar depots

Nederland telt bijna duizend musea die samen honderdduizenden voorwerpen bezitten. Het grootste deel daarvan - 80 tot 90% - ligt opgeslagen in depots en is onzichtbaar voor het publiek. Er bestaat geen enkel museum dat zijn hele collectie in één keer aan het publiek kan tonen. Bij Museum Oud Alkemade is het al niet anders. Tachtig procent van wat we bewaren ligt in een van de drie depots. Er zijn tal van voorwerpen die zelden of nooit uit het depot worden gehaald, omdat ze te kwetsbaar zijn, niet geliefd, in onbruik of vergetelheid zijn geraakt of niet (meer) passen in de collectie. Maar meestal omdat we ze dubbel hebben.

“Verzamelen kost ruimte,” is een veelgehoorde uitspraak van Sjaak Koek die als beheerder van de depots tezamen met zijn assistente Marleen Simons waakt over de bijzondere verzameling bij Oud Alkemade. Sjaak Koek daarover: “Ruimtegebrek maakt het regelmatig voor ons nodig om kritisch te kijken naar de eigen collectie en wat we daarmee willen en kunnen. Vorige maand is een jarenlang durend project afgerond: het digitaal maken van ons hele bezit. Alle voorwerpen van Oud Alkemade zijn daarbij in de computer opgeslagen, met een korte omschrijving en in passende rubrieken, zodat ze makkelijk terug te vinden zijn. In totaal

zo’n 5.600 voorwerpen die verbonden zijn aan de geschiedenis van Alkemade en de bewoners van de toenmalige zes kerkdorpen. Het was een omvangrijke klus om alles in de computer te krijgen. Tegelijk met het inventariseren werd ook ontdekt dat veel ‘Alkemadese’ voorwerpen wel drie, vier of zelfs vijf keer voorkwamen in de collectie van het museum. Het is natuurlijk onzin om al die overgeschotten te bewaren. De depots moesten dus eens flink worden opgeschud. En daar hoort ook het verkopen (het ontzamen) van dubbele voorwerpen bij,” aldus Sjaak Koek. “De veiling is daarvoor een prachtige oplossing. Met de opbrengst gaan we dan de verlichting, de brandblusvoorziening en het alarmsysteem van ons museum aanpassen en moderniseren.”

Uitnodiging

voor de veiling

De Veiling E.M.M. is er niet meer... maar uit groot respect voor de Veense tuinders en hun gezinnen houdt Oud Alkemade de geschiedenis in ere met een speciale expositie in het museum en een unieke veiling.

Ter nagedachtenis aan het feit dat in 1918 de veiling 'Eendracht Maakt Macht' is opgericht heeft Oud Alkemade in haar museum aan de Saskia van Uylenburghlaan de vroegere veilingzaal uit het oude veilinggebouw aan het Zuideinde zo goed mogelijk nagebouwd. Nu geen groffies, 'aarebeien', boerenbillen of grauwe erwtenbonen, maar met zeldzame foto's en veilingattributen van vroeger is ons museum teruggebracht in de sfeer van toen. Met als middelpunt de prachtige maquette van de oude Veense veiling die jaren geleden is gemaakt door de Veense kunstenaar Joop Oomen.

De veilingzaal met de klok en Cors van der Meer als veilingmeester.

De veiling bij Oud Alkemade: kijken, bieden en kopen

In de nagebouwde veilingzaal gaat Oud Alkemade ongeveer negentig van haar overvloedige en niet (meer) in de collectie passende museumstukken verkopen. Tegen veilingprijzen, dus lager kan niet. Het gaat om zeldzame voorwerpen uit de tijd dat Alkemade nog voornamelijk bestond uit tuinders en boeren. Tegenwoordig zijn dat veel gevraagde decoratie-artikelen geworden. U wordt blij van onze dubbele museumstukken. Koop ze, zet ze neer op een mooie plek in uw huis of kantoor en geniet ervan! Maar nog belangrijker: met uw aankoop steunt u ons museum en alle vrijwilligers bij hun mooie werk, namelijk het behouden en het overbrengen van de rijke geschiedenis van Alkemade naar de volgende generatie.

Zo werkt de veiling

Tijdens de openingstijden van ons museum zijn de te veilen artikelen te bekijken. Alle voorwerpen zijn in hun oorspronkelijke staat. We verkopen ze omdat we ze dubbel hebben of omdat ze buiten de collectie vallen. Stuk voor stuk voorwerpen uit de rijke historie van Alkemade. Bij alle voorwerpen die in de veiling verkocht kunnen worden staat een veilingbriefje met het veilingnummer, het vermoedelijke bouwjaar en de minimumprijs. Soms staat daarbij ook de getaxeerde waarde vermeld. Als donateur heeft u de eerste mogelijkheid tot aankoop. Uiteraard 'zo lang de voorraad strekt'. Heeft u een keuze gemaakt uit het aanbod, meld u dan bij de veilingmeester in het museum. Hij regelt de rest met u. En vanzelfsprekend geldt voor het hele aanbod: op = op!

Voor deze zeldzame veiling bent u welkom tijdens de openingstijden van het museum op zondagmiddag van 14.00-17.00 uur en dinsdagmiddag van 13.30-16.00 . En - speciaal voor de veiling - óók op maandagavond vanaf 19.30-22.00 uur.

Het bestuur

Het veilingwezen in Roelofarendsveen

(deel 1)

Sjaak Bouwmeester

Nadat op 11 maart 1902 de oprichting van de Tuindersvereniging 'Eendracht Maakt Macht' koninklijk werd goedgekeurd, vond op 21 juli 1902 de eerste officiële veiling (afslag) van groenten plaats.

De 19e eeuw

Voordat wij verder gaan met nog twee veilingverenigingen die opgericht werden in 1906 en 1907 en de fusie van de drie veilingen in 1918 (honderd jaar geleden) kijken wij even verder terug in de tijd toen er nog geen veilingen waren. In de tweede helft van de 19^e eeuw vond de verkoop van de producten plaats op de volgende manieren:

1. Verkoop aan **binnenmarkters**: zij kochten, veelal op de akkers, de producten van de tuinders voor lage prijzen op om ze vervolgens voor veel hogere prijzen te verkopen op de markt in Amsterdam en andere plaatsen.
2. Verkoop aan **commissionairs**: deze kochten op basis van contract doperwten en snijbonen in voor bepaalde fabrieken. Was de oogst niet zo groot en daardoor de vraag goed, dan werden de producten tegen de gecontracteerde prijs afgenomen. Bij een overvloedige aanvoer werden de producten om zogenaamde slechte kwaliteit afgekeurd en tegen een veel lagere prijs dan aanvankelijk was afgesproken verkocht aan de commissionairs, die ze vervolgens met veel winst weer doorverkochten.
3. Verkoop aan **inzouters**: de kopers die inkochten voor de conservenfabrieken

Het eerste logo van de veiling 'Eendracht Maakt Macht'.

spraken onderling af voor welke dagprijzen zij met name de augurken zouden kopen van de tuinders. Bij grote aanvoer moesten de tuinders genoeg nemen met de belachelijke prijs van 5 cent per zak van 25 kilo. De tuinders wisten zelfs vaak niet eens voor welke prijs zij hun producten verkocht hadden. Er werd namelijk verkocht op het gezegde "ik geef net zoveel als een ander", of "ik geef een stuiver meer dan een ander", maar hoeveel die ander gaf werd er niet bij verteld.

De jaren 1887–1889 waren heel ongunstige jaren voor de tuinders, de wijze van afzet en verkoop stond dan ook steeds meer ter discussie. In oktober 1899 vond er een vergadering plaats met als doel de situatie van de tuinders, door samenwerking te verbeteren. Het resultaat van die oktobervergadering was dat er een commissie werd benoemd die moest onderzoeken of veranderingen gewenst waren. De tuinders waren hoopvol gestemd. De commissie bestond echter voornamelijk uit personen die, naast hun tuindersbedrijf, ook commissiehandel bedreven. Het rapport dat door deze commissie werd uitgebracht luidde, dat het niet raadzaam werd geacht om ingrijpende maatregelen te nemen. Gezien de samenstelling van de commissie was dit niet zo'n verrassend advies, want als veranderingen werden aangebracht, dan zouden de commissionairs (leden van de commissie) de voor hen zo winstgevende handel moeten prijsgeven. De handelaren zagen een veiling als concurrent. Alles bleef dus nog even bij het oude. 1901 was een buitengewoon vruchtbaar jaar met een overvloed aan producten. In financieel opzicht echter zeer ongunstig, althans voor de tuinders. Door artikelen in de krant werd er door een paar tuinders op gewezen, dat verbetering mogelijk was door wijziging in de afzet van de producten. De handel leverde echter zeer goed geld op, er kwamen dan ook steeds meer commissionairs. De tuinders werden er echter eerder slechter van dan beter.

Toch een tuindersbond

Een viertal tuinders bleef niet bij de pakken neerzitten. Jac. Straathof Tzn., J. Oomen, Th. van der Meer Jzn. en J. Hoogervorst Czn. namen contact op met de adviseur van de al opgerichte tuindersvereniging in Ter Aar, mr. Van Brielle-Sasse uit Nieuwveen. Deze verklaarde zich bereid de Veense tuinders zo veel mogelijk te willen helpen. Overigens waren elders in het land, zoals in Broek op Langedijk in 1887 en Poeldijk in 1889, al eerder groenteveilingen opgericht. Na veel overleg, waarin pastoor Van Rijn ook een belangrijke rol speelde, werd op 27 december 1901 in de Prancratiuszaal onder leiding van mr. Van Brielle-Sasse een eerste algemene tuindersvergadering gehouden. Op deze vergadering waren 160 tuinders aanwezig; toch bleken er maar 51 tuinders voor het stichten van een vereniging te zijn. De negatieve invloed van de commissiehandel bleek onder de tuinders waarschuwend werk te hebben verricht. Dit kwam nog eens sterk tot uiting toen op 7 februari 1902 weer een algemene vergadering voor de tuinders werd gehouden. In plaats van 51 bleken er slechts 35 tuinders toe over te gaan zich als lid aan te melden. Maar deze 35 waren vastbesloten om ondanks alle verzet door te gaan en een bond te stichten. Uit de 35 tuinders werd een voorlopig bestuur gekozen: J. van der Meer Mzn., J. Hoogervorst, P. van der Zwet, Th van der Meer Jzn. en G. Hölscher. Pastoor Van Rijn werd erevoorzitter en mr. Van Brielle-Sasse adviseur.

Oprichting Tuindersbond 'Eendracht Maakt Macht'

Nadat een en ander officieel via de notaris geregeld was, kreeg de tuindersbond 'Eendracht Maakt Macht' op 11 maart 1902 de koninklijke goedkeuring. Geld om te investeren en nieuwe afzetmogelijkheden te creëren was er niet. Van de pas opgerichte Boerenleenbank in Rijpwetering kreeg de tuindersbond een krediet toegezegd van 12.000 gulden. Onder druk van de commissionairs werd deze toezegging

echter, zonder opgaaf van redenen, weer ingetrokken. Het was pastoor Van Rijn die vervolgens voor een behoorlijk krediet zorgde bij de Lissese Bankvereniging. De pastoor had zichzelf ten volle verantwoordelijk gesteld, waardoor de leden geen risico liepen. Ondanks de verzekering van de pastoor dat geen van de leden geldelijk aansprakelijk was, werd door de tegenstanders van de bond uitgedragen dat dit wel het geval was. Ook was het een grief dat halftuinders ook lid konden worden van de tuindersbond. De voorname tuinders, lees commissionairs (ook wel dikbroeken genoemd), vonden het ook beneden hun waardigheid om naast een halfteiler ter vergadering te komen. Een halfteiler beschouwden zij als knecht en niet als tuinder. Hoewel inmiddels de koninklijke goedkeuring was verkregen, had het bestuur van de tuindersbond ook zijn twijfels. Dit bleek wel uit het feit dat op de eerstvolgende vergadering de voorzitter weigerde de vergadering te openen, omdat hij bang was niet tegen zo 'n groot aantal tegenstanders op te kunnen boksen. Na overleg met de adviseur ging de voorzitter uiteindelijk toch tot opening over. Het eerste bestuur van de tuindersbond 'Eendracht Maakt Macht' werd vervolgens definitief als volgt samengesteld. Voorzitter: J. van der Meer Mzn. Secretaris/Penningmeester: G. Hölscher Commissaris: J. Hoogervorst, Th. van der Meer Jzn., P. van der Zwet

Burgemeester F.H. van Wichen.

Burgemeester F.H. van Wichen

Een van de eerste taken van het bestuur was om afnemers te zoeken van producten als doperwten, peulen, snijbonen en augurken. Door bemiddeling van burgemeester Van Wichen had secretaris G. Hölscher verschillende consulaten in Duitsland en Engeland aangeschreven. Omdat de burgemeester het niet aan-

durfde om de tuindersbond openlijk te steunen, moest dit in het geheim gebeuren. Door bemiddeling van deze consulaten meldden zich spoedig veel goede afnemers aan en volgden de eerste contacten. Bij het horen van de prijzen die de Duitsers in 1901 hadden moeten betalen voor de augurken, bleek dat de Veense tuinders hun producten in 1901 voor afbraakprijzen moesten leveren. Zij waren dus behoorlijk bedrogen door de opkopers.

De eerste veilingen vonden plaats in de open lucht langs de openbare weg op het terrein van H. van Amsterdam, huidige locatie Noordeinde 207, tegenover de Ignatiusschool. Om kosten te vermijden werd de veiling 's avonds gehouden, bijgelicht door een stallamp en bij slecht weer en regen onder een paraplu. De toenmalige veldwachter (politie) Dupreau vervulde de functie van bode (veilingmeester). Een aantal kopers toonde belangstelling voor de veiling, een veilingklok was er toen nog niet. De handelaren probeerden ook partijen groenten op te kopen voordat die de veiling bereikten. Toen er in 1906 en 1907 nog twee veilingverenigingen bij kwamen was er een ochtend-, een middag-, en een avondveiling. Het 'kantoor' van de eerste veilingvereniging was ondergebracht in een afgesloten gedeelte van een timmerschuur aan de Witte Singel.

Voorzitter J. van der Meer Mzn.

De eerste veiling 21 juli 1902

De houten zogenaamde Bondsschuur, het eerste 'Veilingkantoor' uit 1902 staat, in iets aangepaste vorm, nog steeds aan de Witte Singel. Na de fusie van de drie groenteveilingen in 1918 is deze schuur nog tot 1926 door Eendracht Maakt Macht in gebruik gebleven als opslag van zakken en andere fust. Peter Schrave gebruikt deze nu nog voor opslag.

Oude verkoopsysteem lamgeslagen

In samenwerking met de veilingvereniging in Ter Aar werden contacten gelegd met afnemers in Duitsland en Engeland. De tuinders konden nu met schriftelijke overeenkomsten hun augurken, doperwten en snijbonen rechtstreeks leveren aan de fabrieken. De veilingprijs was de waardebeoordeling voor de producten. De tuinders kregen een veel hogere prijs voor hun producten dan toen die aan de tussenhandel verkocht werden. Eén van die tuinders, Gerard Hölscher, was de initiatiefnemer tot het oprichten van een plaatselijke veiling. Als secretaris/penningmeester van de veiling zorgde hij voor contacten met Duitse afnemers. Ook wist hij het bestuur van de eerste veiling te bewegen om zelf augurken te gaan inmaken, dit maakte het namelijk mogelijk om naar landen als Engeland en Oostenrijk augurken te exporteren.

Na de eerste successen zagen de aanvankelijke tegenstanders van de opgerichte veiling het nut en voordeel hiervan in, maar men wilde zich hier niet bij aan-

Gerard Hölscher.

sluiten. Het gevolg was dat in 1906 een tweede veiling werd opgericht: de Coöperatieve Groenteveiling. Onderlinge na-ijver was de oorzaak dat een groep tuinders zich van de in 1902 opgerichte veiling afscheidde en in 1907 een derde veiling stichtte onder de naam 'Tuindersbelang'. Duidelijk was dat deze situatie zeer ongezond en zeker niet in het belang van de tuindersgemeenschap was.

De eenheid in het veilingwezen zou echter op 11 december 1918 verkregen worden door een fusie van de drie veilingverenigingen. Dat het allemaal niet vanzelf ging, zullen wij in het volgende nummer van Alkmadders nader toelichten.

BRONNEN:

- NOTULENBOEKEN
- JUBILEUMBOEK 50 JAAR E.M.M.

'De klant moet altijd bediend worden'

Dick van der Meer

Aan de verhalentafel praten Fred Olijerhoek en ik met vier mensen die aan het werk zijn geweest als middenstander. Zij hebben nog de tijd mee gemaakt van venten langs de deuren en veel kleine winkeltjes in onze dorpen. Maar ook de grote veranderingen die de komst van grote winkelketens, discounters en supermarkten met zich meebrachten. Zij gaan ons daarover vertellen, maar eerst stellen wij ze aan u voor. Annemarie Biemond (voorheen Van Harteveld) werkte in de winkel van haar man waar heiligenbeelden, rozenkransen en bidprentjes en dergelijke verkocht werden, Leo Olijerhoek is op zijn vijftiende begonnen als melkboer en zat ook op de eerste winkelwagens, Nico Spierenburg was schoenmaker en Gé van der Fits was werkzaam als woningstofferder. De drie eerstgenoemden komen uit de Veen en Gé van der Fits komt uit Oud Ade.

Het begin

Na haar huwelijk met Jan van Harteveld heeft Annemarie veel in de winkel gestaan. In de winkel werden zoals gezegd heiligenbeelden en allerlei andere zaken die met het katholieke geloof te maken hadden verkocht. Zo werden er bij communiefeesten veel 'déjeuneetjes' verkocht. Dat was serviesgoed, een ontbijtbordje met een kop en schotel, waarop een afbeelding en een tekst stond waarin naar de plechtige dag werd verwezen. Annemarie had best een druk bestaan met een man die veel van huis was om drukwerk aan te nemen en ze had ook nog de zorg voor het gezin erbij.

Leo Olijerhoek werd - nadat hij eerst geprobeerd had als groenteboer en metselaar te werken - dus op zijn vijftiende al melkboer en wel bij mevrouw Straathof op het Zuideinde van Roelofarendsveen. Er waren in die tijd vijf melkboeren in de Veen die ieder hun eigen wijken hadden. Leo had twee wijken en verkocht daar losse melk uit bussen. Elke dag vijf bussen en in de zomer kwamen daar nog twee bussen karnemelk bij. Vóór twaalf uur moesten de bussen leeg zijn, want dan moest er pap van worden gekookt en bovendien zou de melk anders bederven. Leo heeft anderhalf jaar voor mevrouw Straathof gewerkt, daarna nam Goof van der Poel de wijken over.

Nico Spierenburg komt uit een echte schoenmakersfamilie uit Koudekerk. De opa van Nico was daar schoenmaker en

van zijn zes zonen kozen er vijf ook voor dat vak. Ze waarden uit over de omgeving en de vader van Nico kwam in de Veen terecht, waar hij in een schuurtje achter Jan van Berkel met zijn winkel begon. Na zijn dienstplicht ging Nico in 1956 een vakopleiding tot schoenmaker volgen, maar toen broer Bart besloot te gaan emigreren moest hij zijn opleiding verder maar in de avonden gaan volgen, want zijn hulp was nodig in de zaak van vader Spierenburg. Toen deze in 1965 overleed werd Nico de eigenaar van de zaak.

Gé van der Fits heeft tot zijn zeventiende altijd in de landbouw gewerkt en toen er na zijn militaire dienstitijd veel minder gebrek was aan handarbeid in die sector ging hij in een slagerij werken. Toen daar toch ook niet zijn liefde bleek te liggen ging hij in hetzelfde stiel als zijn vader aan de slag. Die verkocht in de wijde omgeving aan de deur textiel vanuit zijn koffer. De vader van Gé was een geweldig verkoper die zijn klanten goed kende en zijn waar heel goed wist aan te prijzen.

Dat kennen van je klanten was belangrijk, want als je weet welke maat kleding er in het te bezoeken huis gedragen wordt kun je de beperkte ruimte in de koffer het beste benutten. Zo wist vader Van der Fits zijn waren aardig te slijten, maar Gé vond zelf dat hij toch wat minder talent had op dat gebied. Hij besloot zich meer op de aankleding van woningen te richten. De welvaart naam eind jaren vijftig toe en mensen begonnen wat

De winkel van Jan van Harteveld aan het Westeinde in Roelofarendsveen in 1957.

De Winkel van G.B. van der Fits aan de Kolk te Oud Ade.

meer geld aan het inrichten van hun huis uit te geven. Gé kreeg zoveel werk dat hij zijn eigen zaak in woninginrichting begon.

De klant moet bediend worden

Hoe verging het onze gasten verder? Hoe hielden ze de zaak draaiende, wie waren hun klanten, wat kochten die en hoe werd er betaald?

Annemarie heeft tot ongeveer 1965 de katholieke artikelen in haar winkel gehad. Daarna was er door de veranderende tijd - zeker wat het geloof betreft - te weinig belangstelling voor om er mee door te gaan. Een winkel in Leiden heeft de hele handel overgenomen en de winkel ging zich meer richten op cadeauartikelen. En doordat er zoveel drukwerk was, ging haar man het werk dat hij binnenhaalde zelf drukken.

Leo had zijn dus twee wijken waarin hij de melk moest uitventen. De melk kwam in bussen van de fabriek. Die bussen werden vroeg in de ochtend op diverse plaatsen in de Veer neergezet waar de melkboeren ze konden ophalen. Daarna ging het langs de deuren, zes dagen in de week, en behalve melk en karnemelk verkochten ze ook boter en eieren.

Een liter melk kostte 16 cent, een pakje boter 21 cent en een ei kostte 15 cent. Eieren waren dus erg duur en die werden er ook maar weinig verkocht, meestal maar één exemplaar voor door de sla. Behalve met Pasen, dan werden er wél veel eieren gekocht door de Veenders. Zóveel zelfs dat er op woensdag voor Pasen geen melk, maar alleen eieren verkocht werden. Ondanks dat ze dan nog duurder waren, werden er in één gezin soms wel meer dan honderd eieren geconsumeerd. Er werd één keer per week betaald en een klant van tussen de zes en acht gulden was een goeie klant. Soms waren er meer melkboeren in een wijk. Men kocht dan de ene dag bij de ene, en de andere dag bij de andere melkboer. Dat was gewoon een kwestie van gunnen. Toen de melk in flessen kwam, namen de melkboeren gewoon de lege flessen van elkaar mee, want alleen de fabriek rekende statiegeld af.

Het interieur van de winkel van Van Harteveld met de vele heiligenbeelden en andere katholieke artikelen.

Nico Spierenburg aan het repareren in zijn werkplaats.

In de tijd dat Nico schoenmaker werd, was het vak van schoenmaker eigenlijk belangrijker dan de schoenwinkel. Schoenen waren relatief duur en mensen hadden vaak maar één paar. Als een schoen kapotging, moest die dus zo snel mogelijk hersteld worden. In de Veer waren meerdere schoenmakers en om aan klantenbinding te doen was een snelle service dus een pré. Er waren altijd wel kapotte schoenen in de gezinnen. Op maandag ging Nico met de mand op de fiets bij de mensen langs om ze op te halen en op zaterdag werden ze weer teruggebracht. Op maandag werd er een nota gebracht met de reparatiekosten. Dat werd gedaan omdat de tuinders altijd op die dag naar de bank gingen om geld te halen.

Het op de pof kopen was een heel normaal verschijnsel in die jaren en er was niet altijd genoeg geld om alle rekeningen te betalen. Als je dus van een klant nog veel te vorderen had, was het wel zaak om er op maandag snel bij te zijn. Kon er dan tóch niet betaald worden, werd er vaak gewacht tot de kinderbijslag binnen was of anders werd er op een nieuw oogst van het land gewacht. Toch zeggen de middenstanders aan onze tafel dat er uiteindelijk vrijwel altijd betaald werd en werd de klant dus ook altijd bediend.

Eind jaren vijftig kwam er in veel huizen voor het eerst vloerbedekking. Dat was vaak Jabo-tapijt dat in de touwfabriek in Leiden werd gemaakt. De naam komt van Jan Bosman die in 1953 een machine had uitgevonden om van hennep, sisal en kokosvezels een kamerbreed tapijt te weven.

Het welbekende Jabo-tapijt was voor die tijd een luxe 'vaste vloerbedekking'.

Gé had inmiddels het vak van stoffeerder geleerd van een collega uit Leiden en kreeg veel werk. Veel mensen uit de omgeving werkten in de touwfabriek en kregen vaak als een soort loon in natura een stuk tapijt uit eigen fabriek. Dat waren smalle stroken die aan elkaar werden genaaid om zo in een kamer te passen. Niemand begon daar zelf aan en Gé legde dus veel van die tapijtjes op basis van uur- of vierkantemetertarief.

De moderne tijd

Nieuwe ontwikkelingen dienden zich aan. Er kwamen rijdende winkels, supermarkten en discounters. Hoe gingen onze tafelgasten daarmee om?

De winkel van Van Harteveld had in de Veen niet veel concurrentie. Voor cadeaus kon men ook nog bij Rinus Paauw terecht, maar dat was het dan wel. De mensen werden steeds mobieler en gingen vaker naar de stad waar veel meer keus was en men zocht daar ook de gezelligheid. Deze ontwikkeling deed Annemarie besluiten om met de winkel te stoppen.

Leo was intussen bij Jaap Wijsman, de melkboer, gaan werken. Die reed met de eerste winkelwagens door de Veen. Dat waren smalle wagens waar men achterin moest instappen en voor er weer uit. Koeling zat daar nog niet in, de vleeswaren werden koel gehouden door ze op blokken ijs te leggen. Er reden drie van deze wagens rond en ze waren een geduchte concurrent voor de kleine kruidenierswinkels ter plaatse. De mensen die op de wagens reden werkten op provisiebasis met daarbij een basisloon. Doordat men naar de klanten toe ging werd er veel omzet gemaakt, waardoor de producten in de winkelwagens vaak goedkoper waren dan in de winkels. Leo had goede jaren bij Wijsman totdat die er in 1973 mee ophield en een *cash and carry* begon. Leo is toen bij groenteboer Van der Meer gaan werken, wat hij tot 1999 heeft gedaan.

Ook Nico merkt in zijn schoenenzaak op een gegeven moment dat er een andere tijd aanbreekt. Voorheen was een heren-

schoen bruin of zwart, in een handvol verschillende modellen, misschien voor de dames wat meer. Mensen willen nu meer variatie en Nico moet daar wel in mee gaan. Bij de brancheorganisatie kan hij weliswaar goedkoper inkopen, maar dan moet hij wel van elk model twaalf paar afnemen in verschillende maten en als er paren overblijven is er geen mogelijkheid om ze terug te geven. Het is op die manier moeilijk concurreren tegen de opkomende discounters en omdat er ook geen opvolger is, sluit hij in 1992 de winkel. In zijn werkplaats op het Noordeinde blijft hij daarna nog enige jaren zijn vak van schoenmaker beoefenen. Daarnaast doet hij ook in het (bij) maken van sleutels.

De zaak van Nico Spierenburg aan het Noordeinde van Roelofarendsveen.

Gé heeft het tot aan zijn pensioen druk gehad met het stofferen van woningen. Vloerbedekking leggen en, als er gordijnen nodig waren, werden die door zijn vrouw Thea genaaid. In de periode dat er veel nieuwe huizen in Oud Ade werden gebouwd, zorgde Gé in een groot gedeelte van die huizen voor de stoffering. Mensen gunden hem het werk en wisten ook dat hij kwaliteit leverde. Als je maar kwaliteit levert en je afspraken nakomt, dan heb je volgens Gé altijd wel werk in zijn branche. Inmiddels zijn onze gesprekspartners allang gestopt met hun werk als middenstander. Jarenlang waren ze actief, ieder in hun eigen vakgebied. Wat ze gemeen hebben is dat ze in hun werkzame leven altijd veel contact met mensen hebben gehad. Ze vinden het jammer dat het persoonlijke contact van de winkelier met zijn klant voor een groot deel verdwenen is. Door de komst van supermarkten, computers, internet en nog veel andere zaken zijn middenstanders veelal overbodig geworden.

De winkelwagens van Jaap Wijsman.

Het essenhakhoutbedrijf en het 'houten' door tuinders

Hein Krantz

De vele bonenrassen die in het verleden in Roelofarendsveen werden geteeld en die nu in de historische tuin De Veense Akker een opleving beleven, zoals beschreven in de vorige Alkmadders, hadden stokken nodig op tegen op te groeien. De herkomst van die stokken is een verhaal apart.

Vanaf begin negentiende eeuw tot ongeveer de jaren zestig van de vorige eeuw gebruikten de Veense tuinders veelal bonenstokken van essen om daar hun bonen, erwten en peulen in te laten groeien. Waar kwamen die bonenstokken vandaan en hoe maakte je die?

De bonenstokken waar de tuinders uit de Veense gebruik van maakten, kwamen vooral uit essenhakhout dat te vinden was (en nog is) op de landgoederen in de buurt, met name op De Horsten in Voorschoten/Wassenaar en op de Keukenhof en Wassergeest in Lisse.

Naast tuinders waren er ook andere kopers. Zo waren er boeren uit de omgeving die veel brandhout nodig hadden voornamelijk in de vorm van takkenbossen om het water te koken dat voor de kaasmaakrij nodig was. Daarnaast waren er bakkers die takkenbossen gebruikten voor het stoken van hun ovens (al hadden ze liever eiken takkenbossen omdat die een hetere vlam geven).

Het dikkere hout werd gebruikt voor liggers in steigerwerken (zogenaamde kortelingen) en voor de paaltjes waar de eenruiters van de broeibakken op rustten. Nog dikker essenhout werd (en wordt) gebruikt voor gereedschapstelen, roeiremen, spaken van wielen, masten en dergelijke, omdat essenhout sterk en buigzaam is, althans het hout van de mannelijke essenbomen dat uit lange vezels bestaat.

De vrouwelijke essen maken korte vezels en zijn daarom ongeschikt voor deze toepassingen. Dit dikkere hout zal niet uit het hakhout zelf gekomen zijn, dat in een cyclus van 8-10 jaar gehakt werd, maar uit de 'overstaanders' in het hakhout (solitair opgaande bomen die een aantal cycli niet gehakt werden bleven 'overstaan'). Dat was niet alleen vanwege de benodigde dikte, maar ook omdat een es pas na 10-15 jaar gaat bloeien en je dan dus pas kunt zien of je met een vrouwtjes-es of een mannetjes-es te maken hebt.

Hoe ging dat in zijn werk?

Half november van elk jaar gaf de eigenaar van het landgoed (meestal zijn bosbaas) door middel van bordjes aan de bomen aan welke percelen dat jaar konden worden gehakt. Er waren dan namelijk kijkdagen in het bos waarop potentiële kopers kwamen kijken of er ook hout van hun gading bij was en hoeveel ze daarvoor zouden willen betalen. Aan een goede rechte sliet (uitloper van het hakhout) zat het allemaal: de top diende voor rijshout om de erwten en peulen in te laten groeien, daaronder de bonenstok van ongeveer 2,50 m lengte die kaal opgesnoeid moest worden, en het onderste dikke eind was geschikt voor brandhout of paaltjes.

Eind november, begin december werd de veiling gehouden. Op sommige landgoederen gebeurde dat in het bos terwijl men langs de te veilen percelen liep (zie

het verhaal "s Winters buiten" in de *Camera Obscura* van Hildebrand, 1839), op andere landgoederen zoals op De Horsten in een etablissement waar ook het nodige geschonken werd en dan in Wassenaar of Voorschoten, afhankelijk van in welk ambacht/gemeente het betreffende deel van De Horsten lag.

Na de veiling werd meteen met hakken begonnen. Dit werk werd veelal door aannemers gedaan die goed met de bijl om konden gaan. Zij hakten de slieten er in twee slagen van onder naar boven af, waarbij een gladde punt over bleef waar het regenwater makkelijk langs kon aflopen, dit om inrotten te voorkomen. Dit werk moest met zorg gebeuren: de stobben (boomstronken) waar de nieuwe slieten weer uit moesten groeien, vormden immers het kapitaal van de eigenaar.

Na de hakkers kwamen de kopers die de gehakte slieten op de door hen gewenste afmetingen snoeiden met een hiep (hakmes). De tuinders kwamen daartoe vaak met boten naar het bos en bleven daar van maandag tot en met zaterdag om dan volgeladen naar huis terug te keren (dan waren ze wezen 'houten', zoals ik wel eens van oude tuinders heb gehoord).

Op 1 maart moest iedereen het bos uit zijn en het gekochte hout hebben weggehaald, vanwege de rust voor het wild en omdat in de loop van maart de sapstroom weer op gang komt, waarna niet meer gehakt mag worden. Dan kwam de bosbaas met zijn mensen om eventueel niet verkochte percelen te hakken, omdat anders het uitlopen van de omringende wel gehakte stukken gehinderd werd en omdat het bedrijfstechnisch onhandig is om verspreid door het bos het volgend jaar nog stukjes te moeten verkopen en hakken. Ook werd er ingeboet, dat wil zeggen dat uitgevallen stobben vervangen werden door nieuw stek, om het plantverband in stand

Een Veense akker met bonenstokken met halve raampjes om de teelt te vervroegen. Eind jaren veertig van de vorige eeuw.

• VERVOLG OP PAGINA 19 •

Bijgeloof in Oud Alkemade: tekens en symbolen

Agnes Turk

Het bijgeloof is ontstaan in de tijd van de Kelten en nadien de Germanen. In de oudheid lagen pijn, dood, verderf en rampen continu op de loer. En aangezien men niet, zoals nu, de oorzaak kende van ziekten en rampen, werden ze toegeschreven aan demonen en geesten, Wezens die je maar het liefst ver van je huis en haard hield. Men had bijvoorbeeld weinig kennis van de meteorologie. Weersverschijnselen als hagel, storm en regen werden toegekend aan de grillen van de goden. De Germanen hadden een dondergod: Donar, ook wel Thor genoemd.

Hij was de god van de donder. Volgens de Germanen was hij een slechtgehumourde god en wanneer het onweerde, reed Donar met zijn bokkenwagen getrokken door twee magische bokken door het luchtruim. De wielen maakten het geluid van de donder. Als hij dan zijn strijdhamer gooide zag men de bliksem. Het doet mij ook aan de kerstman denken die gaat ook door het luchtruim maar dan met elanden en maakt niet zoveel kabaal.

In onze tijd worden bijgelovige praktijken en opvattingen meestal wel geaccepteerd. Het zien ervan wekt wel bij sommigen een ironisch lachje op. De opbrengst van onze oogst wordt verbeterd met kunstmest, insecten worden met chemische middelen bestreden, tegen ongelukken en rampen zijn we verzekerd, bij psychische problemen wordt een therapeut geraadpleegd. Het weer wordt voorspeld door Piet Paulusma. Wie heeft nog de tussenkomst van een beschermheilige nodig? Wie begrijpt het

magische teken om familie, vruchtbaarheid, gebouw of goederen te beschermen?

Afweerkruisen

Het magische teken wordt vaak uitgebeeld door middel van afweerkruisen op oude boerderijen, kastelen, kerken en ook op molens. Het afweerkruis komt vaak voor boven vensters van melkkelders. Dit werd aangebracht om onheil af te wenden van de opgeslagen producten, zoals boter, kaas en melk. Een leuk gezegde hierover: *“Het kruis weert de duivel van melk en zuivel”*.

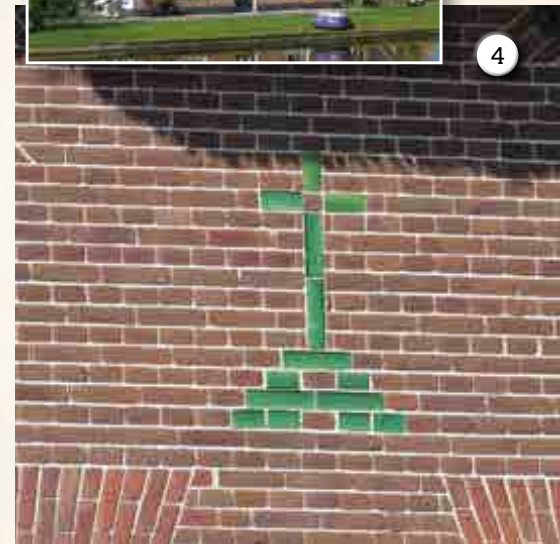
De kruisen moesten bescherming bieden tegen bederf van voorraden, veeziektes en ongedierte. Daarnaast ook tegen het ‘boze oog’; dit is de blik waarvan geloofd wordt dat hij anderen letsel kan berokkenen en zelfs in staat is om iemand te doden, denk aan het spreekwoord *“Als blikken konden doden”*. Er zijn bronnen die beweren dat de kruisen waren bedoeld om de woning tegen heksen te beschermen. Dat de duivel werd gezien als de kwade macht.

Geschriften bevestigen dat dit gevoel sterker leefde in katholieke milieus. Protestanten namen meer afstand van deze beschermende gedachte. Desondanks verdienen ze het toch behouden te blijven. Ze houden de herinnering levend aan een oud volksgeloof.

Nu ben ik eens gaan zoeken of er in onze omgeving nog restanten zijn van tekens en symbolen die te maken hebben met

het bijgeloof.

Ik begon mijn tocht in Rijpwetering, waar ik al snel een kruis aantrof boven meerdere kelderramen bij boerderij Zwanenburg. **FOTO 1 en 2.** Dit is een bijzonder kruis, een zogenaamd Calvariekruis. Een soortgelijk kruis is ook aangebracht

bij boerderij Vrede Daal. **FOTO 3 en 4** Een Calvariekruis heeft als betekenis: de drie treden worden verondersteld symbool te staan voor de drie belangrijkste deugden geloof, hoop en liefde. Het is ook een symbolische voorstelling van de kruisiging van Christus op de Calvarieberg.

De Moppehoeve in de Rode Polder te Oud Ade heeft ook een kruis boven de kelderramen. Dit is ook een Calvariekruis. De kruisen worden op verschillende manieren op de muren aangebracht. Zoals bij de Moppehoeve gemetseld, of geverfd, of als metseltekens zoals bij de boerderij aan de Leidseweg 2. Bij deze boerderij zijn veel symbolen op de buitenmuren te zien, waaronder metseltekens in kruisvorm. Dit zijn bakstenen in okerkleur. **FOTO 5 en 6** Muurankers en kruisen zijn te zien op het bovenlicht boven de schuurdeur. **FOTO 7.** Muurankers **FOTO 8** worden voorzien van beschermende tekens gekrast in de uiteinden van het anker.

Op sommige molens die gerund zijn door katholieke molenaars treft men geschilderde afweerkruisen aan, zoals bij de Akerslootmolen **FOTO 9**, Veendermolen **FOTO 10** en Moppemolen **FOTO 11**. Sommige zelfs op meerdere kanten van de veldmuur. Ze zouden helpen tegen blikseminslag, stormschade en ander onheil.

Afweerkruisen op de Waterloosmolen aan de Achterdijk te Rijpwetering

FOTO 12 Bij deze molen ben ik eens een kijkje gaan nemen. Molenaar Hugo Witteman en zijn zoon waren zo vriendelijk mij een rondleiding te geven en het een en ander te vertellen over de afweerkruisen. Hij vertelde mij, dat als er onweer op komst was, zijn oma gewapend met een palmtak en wijwater naar buiten ging, ze doopte de tak in het wijwater en zegende de afweerkruisen zodat de bliksem niet in de molen zou slaan. De poldermolen heeft drie gewitte afweerkruisen op de oost-, zuidoost- en westkant van de achtkantige molen. **FOTO 13** Een gezegde luidt: "Bewaar dit huis voor donder, bliksem en gedruis". In dit geval dus een molen.

Wijwater

Wijwater is gezegend water. De katholieken gebruikten het om boze geesten te verdrijven. Omdat de duivel niet tegen wijwater kon, werd het overal waar men de duivel of ander onraad vermoedde als een soort bestrijdingsmiddel ingezet. Van tijd tot tijd werd een wijwatervat vanuit de kerk de parochie rondgedragen en konden de mensen daarmee zelf hun akkers en vee zegenen, zodat het vee gevrijwaard was van ziektes en de akkers een goede oogst gaven.

Sommigen katholieken smokkelden wijwater de kerk uit en dronken het als ze ziek waren of sprenkelden het over hun akkers. Met Palmvasen werden de kruisen boven de melkkelders met wijwater gewijd. In sommige kerken werd het wijwatervont afgesloten met een hek om diefstal te voorkomen. **FOTO 14**

Mij werd verteld dat op de boerderij "Mijn Lust" van boer Van der Salm aan de Kerkstraat in Oude Wetering alle koeien - voordat ze in het voorjaar voor het eerst weer naar buiten mochten - tussen de hoorns gezegend werden met een palmtak gedoopt in een emmer wijwater. Met als doel dat de koeien geen veeziektes kregen en dat ze veel melk zouden geven en voor gezonde nakomelingen zouden zorgen. Wijwater werd ook wel gebruikt voor een pasgeboren kalf, in de biest, de eerste melk dat het kalf te drinken krijgt.

Vroeger, voordat je naar bed ging, moest je eerst bidden en dan je vingertoppen

in een wijwaterbakje dopen en een kruisteken maken. Daarna kreeg je nog een kruisje op je voorhoofd van je moeder om goed de nacht door te komen. **FOTO 15**

Tegenwoordig is het gebruik weer in opkomst om koeien te zegenen voordat ze de wei ingaan, maar dan voor de show. Als de mensen komen kijken naar de zogenaamde koeiendans. Met diierendag worden er regelmatig dieren gewijd in de kerk.

Sommige boeren steken op alle hoeken van de akkers geweide palmtakken in de grond. Soms ook nog een in het midden. Dit alles voor een goede oogst.

Takkenbezem

Maar al het onheil, donder en bliksem, zijn niet alleen uit te roeien met wijwater en afweerkruisen. Er zijn nog meer attributen die dit volgens het bijgeloof tegen kunnen gaan.

Neem nu de takkenbezem. **FOTO 16** De bezem was niet alleen bij uitstek het vervoermiddel van heksen, hij had ook de kracht boze geesten af te weren. Die kracht kreeg hij als bij afwezigheid van de bewoners de bezem schuin bij de deur werd gezet. Ook werden de bezems voor dit doel soms opgehangen tegen de gevel. **FOTO 17** Laat ik nu op Kaageiland twee gekruiste bezems aantreffen op de gevel bij "Het Kompas" met nog ande-

re attributen die waarschijnlijk voor de sier zijn. Het biermerk is een goed teken, maar dat terzijde.

En ander soort afweer in vroeger tijden waren duiven, of koekerroes, die in een kooi in de stal hingen. **FOTO 18** Dit tegen ontijdig kalven (te vroeg geboren worden). Anderen hadden de kooi in het achterhuis hangen, tegen huiduitslag bij mensen. Soms werden de duiven uitgeleend als iemand huiduitslag had. Nog een methode tegen ziekte bij vee was om afgekloven schapenbotten onder de dorpels van de stal te leggen.

Het hoefijzer

Liet je een hoefijzer maken door een smid, dan had je er alleen iets aan voor je paard; vond je er echter een, dan bracht het geluk en weerde het onheil af. Mijn man zoekt regelmatig op akkers met zijn metaaldetector en heeft niet één, maar tientallen hoefijzers gevonden. Dus dat belooft nog wat!!!

Planten en struiken

Veel planten en struiken dienen ook ter bescherming voor van-alles-en-nog-wat zoals sedem, oftewel huislook, ook wel donderblad of donderbaard genoemd. Deze plant liet men op het dak of op golfplaten groeien waar het zou beschermen tegen blikseminslag.

De vlier ontbrak vroeger op geen enkel boerenerf. Bij huis, stal of bakhuis werd de vlier aangeplant. Niet de schoonheid of het gebruiksgemak was de reden, maar het bijgeloof dat de struik bescherming zou bieden tegen onweer en ziekte. Sint-Janskruid weert verkoudheden af en trekt de liefde aan. Wanneer het in een kruik wordt gedaan en bij een raam gehangen, zal het beschermen tegen donder en bliksem. Verder weert het kruid al het boze af.

Symbolen op daken

Symbolen en tekens zijn ook te vinden op de nok van een huis, boerderij of schuur: de zogenaamde makelaar. Op een schuur op Kaageiland trof ik deze makelaar aan. **FOTO 19** Makelaars hebben verschillende betekenissen. Bij deze makelaar is een hart en een kruisvorm afgebeeld. Het hart staat voor liefde, een omgekeerd hart is tegen onweer. Klaver brengt geluk, de vaasvorm staat voor overvloed, de driehoek is een christelijk godssymbool, een pijlpunt is tegen het kwaad. Op de nok bij de Plantage in Oude Wetering vond ik er een die veel in Friesland voorkomt: een makelaar met aan beide zijden een zwaan. **FOTO 20** Ook langs de Veerstraat en Kerkstraat zijn makelaars te vinden. **FOTO 21 en 22**

Het uilenbord is een houten driehoek aan de beide zijden van de nokvorst van een schuur of huis. **FOTO 23 en 24** Vroeger zaten er gaten in het uilenbord. Daar konden uilen doorheen om in de schuur te nestelen en de muizen te vangen in de boerenschuur. Tegenwoordig is dit bord voor de decoratie en zit er geen uilengat meer in. De makelaar is in het midden van het bord geplaatst.

26

Het zonnerad of zonnewiel is een symbool van vruchtbaarheid. In de zonnecultus is het zonnerad het symbool van leven en geluk. Het zonnerad is waarschijnlijk overgenomen uit de Noorse mythologie, waar het bekend stond als het wiel van Wodan. Ook in de Keltische cultuur wordt het zonnerad gebruikt. We vinden dit veelal terug in de ronde ramen bovenin een schuur of kerk. Een heel mooi voorbeeld vond ik langs de Herenweg richting Rijnsaterwoude. **FOTO 25** Het is wel buiten de grenzen van Alkemade, maar ik vind het heel bijzonder. Stalramen hebben vaak een half zonnerad in verschillende uitvoeringen, zoals het raam van deze kerk. **FOTO 26**

Bovenlichten: boven voordeuren zien we vaak ornamenten van gietijzer op het glas in de vorm van een levensboom.

25

FOTO 27 De levensboom staat symbool van onsterfelijkheid, begin en einde, de kringloop van het leven.

Wat doen wij zelf?

Zonder dat wij er erg in hebben, gebruiken we nog steeds gebaren wat met het bijgeloof heeft te maken. *“Ik ben nooit ziek”*, even afkloppen zeg je dan en klop je met je hand op een houten tafel.

Dit afkloppen stamt af van de Keltische folklore. Wanneer je de goden om een gunst wilde vragen, moest je de stam van de boom waarin zij woonden aanraken. Als je wens dan uitkwam moest je de god bedanken door op de boom te kloppen. Dit doet me ineens denken aan iemand een schouderklopje geven als die iets goed heeft gedaan!

En een mascotte bij je dragen is ook zo-

iets om geluk te brengen of je te beschermen tegen ongelukken en dergelijke.

Tot slot van dit magische verhaal nog enkele tips:

- Als je last hebt van angstige of boze dromen, hang dan je kousen kruislings over een stoel.
- Stop een eikeltje in je zak en je blijft altijd jong.
- Kijk uit dat er geen vleermuizen naar binnen vliegen.
- En kijk uit voor de Bullebak.
- Geen zout morsen.
- Geen schoenen op tafel, geen paraplu binnen openen, niet onder ladders door lopen.
- Ontwijk zwarte katten. Ze mogen je pad niet kruisen.
- Doe nooit de voordeur open als de achterdeur ook open staat. Zo komen kwade geesten het huis binnen.

Neem het zekere voor het onzekere, want: je weet maar nooit...

Bronnen:

- www.lsgeschiedenis.nl
- www.GraafschapLoon.be: Bijgeloof - Superstities nl.wikibooks.org
- Google books: Volkskundige elementen in Stijn Streuvels: 'De Vlaschaard'
- www.ErfgoedLeidschendam.nl
- www.joostdevree.nl

27

Op bezoek bij Lineke en Lex Muskens

Fred Olijerhoek

Veel oudere Veenders kennen dokter Muskens natuurlijk nog wel. Een forse man met een lage stem, wat best wel indruk maakte als je als kind daar op bezoek kwam. In 1942 is hij, kort nadat hij getrouwd was, samen met zijn echtgenote vanuit Amsterdam neergestreken in onze gemeente, om daar 24 jaar te blijven. Ik mocht bij zijn zoon Lex (69 jaar) op bezoek komen in Oegstgeest. Zijn iets oudere zus Lineke (71 jaar) schoof gezellig aan om te vertellen hoe het er vroeger bij hen aan toe ging en hoe zij hun jeugd in de Veen beleefden.

Dokter E.G.A.M. Muskens, geboren in 1913 te Amsterdam, was de zoon van een vooraanstaande neurochirurg, pionier in de behandeling van epilepsie en de eerste chirurg die een hersenoperatie deed. Zijn vader was dus een geleerde dokter, schreef vele medische boeken over epilepsie en was ook de initiatiefnemer van het epileptisch centrum. Zijn moeder was huisvrouw. Wat Lineke en Lex zich daarvan nog herinneren is dat ze heerlijke kroketten kon bakken.

Mensendokter

De eerste keus van dokter Muskens was eigenlijk KNO-arts worden, maar mede door de oorlog slibden de opleidingskanalen dicht waardoor hij zich niet kon specialiseren. Tijdens zijn studietijd kwam ook de liefde op zijn pad en wel in de persoon van een directiesecretaresse, afkomstig uit Velp en werkende bij een groot bedrijf in Amsterdam. Zij was als bijna twintiger al aardig zelfstandig en neergestreken in onze hoofdstad. Tijdens een studentenfeestje kwamen ze met elkaar in contact en kregen ze vervolgens een relatie. In een kersvers huwelijk en een onzekere toekomst werd er als tweede keus voor het huisartsenambt gekozen en belandde dokter Muskens samen met zijn vrouw in Roelofarendsveen.

Bijna vijftig jaar heeft dokter Muskens aan het Noordeinde een praktijk draaiende gehouden die op zijn hoogtepunt wel bijna vijfduizend zielen telde, zo werd dat in die tijd genoemd. Zoals zijn vader een echte geleerde dokter was, zo was dokter Muskens een echte mensendokter. Zijn tweede keus is zeker een hele goede keus geweest. Hij voelde zich hier op zijn plek, was oprecht, eerlijk en hield niet van autoriteit. Wat Lex vooral

De woning van de familie Muskens aan het Noordeinde in de jaren dertig.

is bijgebleven, is dat zijn vader geregeld met veel ontzag kon praten over sommige mensen die weinig of geen opleiding hadden genoten. maar die met een enorme wijsheid door het leven gingen. Hij is dankbaar dat hij dat meegekregen heeft van zijn ouders.

De praktijk aan het Noordeinde

De woning, waar nu huisartsenpraktijk Roelen en Van Haastert gevestigd is, werd destijds door het armenbestuur beschikbaar gesteld voor de dienstdoende arts en zijn gezin. “Er zit zelfs nog een schuilkelder onder de spreekkamer,” zegt Lex. “Mijn vader was veel aan het knutselen met elektronica en tijdens de Tweede Wereldoorlog heeft hij zelfs een radio gemaakt om radio Oranje te ontvangen vanuit Engeland. De deurstop van de twee deuren die toegang gaven tot de praktijk was de afstemknop van de radio.” De toegang van de praktijk had dubbele deuren in verband met de harde stem van dokter Muskens. Na verloop van tijd werd het tijdens de oorlog grimmiger en vanaf augustus 1943 heeft dokter Muskens zelfs af en toe moeten schuilen in de polder. Ook artsen waren namelijk gewild bij de bezetter. Door iemand vanuit het gemeentehuis werd dokter Muskens geregeld getipt per telefoon en dus kwam ook visites rijden in kwekerskleding voor in tijden van dreiging. Hij werd dan door iedereen in het dorp aangesproken als Piet.

Er zijn in korte tijd drie kinderen geboren. Betty in augustus 1943, Lineke in mei 1946 en Lex in december 1948. In de loop van de tijd is Muskens een echte dorpsdokter geworden, geassisteerd door zijn vrouw die de apotheek voor haar rekening nam. Wat Lineke en Lex zich vooral herinneren is het spelen

Lineke en Lex Muskens.

20 juni 1961: Commissaris van de Koningin in Zuid Holland Mr. J. Klaasesz en zijn vrouw brengen een bezoek aan de Gemeente Alkemade. Dokter Muskens, voorzitter van de Stichting Bejaardenzorg, vertelt mevrouw Klaasesz over zijn zorgen om de eindjes aan elkaar te knopen.

op straat na het avondeten. Lex speelde veel met boezemvriend Koos Reijnders, met Jan van Rijn van de bakker aan de overkant en met Gerard (apie) Straver, die na jaren weer opnieuw bezocht wordt. “Het contact is er weer opeens en hartstikke leuk,” zegt Lex. “Hij werd ‘apie’ genoemd omdat ie heel lenig en sterk was. Goed in hardlopen en klimmen in lantaarnpalen.” Vriendinnen waar Lineke mee optrok waren Janneke van der Meer van het Zuideinde, Toos van der Zwet en de zussen Henny en Elly van Rijn.

Vanaf de tweede klas gingen de kinderen van dokter Muskens naar Leiden op school. Veel activiteiten uit hun jeugd vonden daarom ook wel in Leiden plaats, maar ze hebben vooral veel op de Braassem gezeild tijdens hun jeugd. Lineke vertelt: “Mijn ouders waren weinig thuis, oppas was er wel. Ik was ongeveer tussen de dertien en vijftien jaar toen ik als kind al de telefoon moest opnemen. Regelmatig moest ik beslissen of het spoed was, of dat er morgen maar weer gebeld moest worden om de dokter te spreken. Als mijn vader visite aan het rijden was, dan schreef hij uitvoerig zijn route op en de namen van de mensen die telefoon hadden, zodat ik in geval van spoed kon bellen. Was hij al geweest bij diegene, dan door naar de volgende. En als het echt spoed was, dan ging ik zelf maar op zoek waar dat hemelsblauwe VW'tje stond.”

Maatschappelijk betrokken

Dokter Muskens en zijn vrouw zijn erg maatschappelijk betrokken geweest en vooral erg initiatiefrijk. Zelf was hij de oprichter van de plaatselijke EHBO-vereniging, leidde hij mensen op voor kraamzorg, wijkverpleging en ouderenzorg. Zijn vrouw zat in het bestuur van de kinderscherming en had een bestuursfunctie bij de katholieke kinderovertuiging. Dat was een organisatie die kinderopvang verzorgde voor kinderen die op adem moesten komen. Het was vooral het ombuigen van oude gewoontes wat dokter Muskens probeerde, zoals invoe-

ring van schoolmelk en een goede boterham voor schoolgaande kinderen.

Hij vond het belangrijk het dorp verder te helpen en vooral de mensen een eigen stem te geven. Lex noemt het: het emanciperen van de Veen. Dat vroeger de pastoor de gezinsuitbreiding probeerde te bevorderen, leidde nog wel eens tot een conflict tussen beiden. Dokter Muskens vond het belangrijk dat de mensen zelf konden kiezen. Hij zei in sommige gevallen ook dat het medisch niet verantwoord was weer een kind te krijgen, maar hij liet de keuze wel aan de mensen zelf. De keuze om te luisteren naar een geestelijke of naar een arts.

De intrede van de weekenddienst met een niet-katholieke arts was ook iets waar de mensen aan moesten wennen. En dokter Muskens maakte soms gebruik van specialisten die hij beter

Dokter Muskens ging ook af en toe naar een huwelijksreceptie.

vond dan die van het katholieke St. Elizabeth Ziekenhuis. Hij wilde het gezegd hebben maar de keuze lag altijd bij de persoon zelf. Hij had ook een mening over onnodig lijden en die was voor die tijd wel vooruitstrevend. Hij zei: "Het maakt mij niet uit of de patiënt overlijdt aan het medicijn of de kwaal." Niet iedereen kon het waarderen, maar hij kwam voor zijn mening uit.

Een vruchtbare praktijk

Met een praktijk van bijna vijfduizend zielen heeft dokter Muskens wel vijftienghonderd baby's op de wereld geholpen. Zijn eigen kinderen meegeteld. Voor afgelegen bevallingen was dat niet eenvoudig. Dan moest de boer die zo afgelegen woonde maar een bed opmaken voor de dokter. Zo was het voor de dokter een uitdaging om de praktijk beheersbaar te houden.

Handige uitvindingen

Het nummertjessysteem is door dokter Muskens bedacht, wat meer orde bracht in het spreekuur draaien. In een aan de muur bevestigd kastje zaten kaartjes met nummers erop. Voor het spreekuur kon je er onderaan een kaartje uit nemen zodat je wist wanneer je aan de beurt was en niemand kon vóórgaan. Ook werd hierdoor geen onderscheid gemaakt tussen particulier verzekerden en ziekenfondspatiënten, daar deed de dokter niet aan mee. Deze uitvinding heeft nog het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde gehaald.

Ook voor het afhalen van medicijnen werd wat bedacht. De ongevaarlijke medicijnen kon men afhalen uit een kast die buiten hing, maar de gevaarlijke medicijnen bleven onder de hoede van mevrouw Muskens. Zo werden ook de medicijnen

voor huize Jacobus opgehaald door de vaste bewoner Klaas, maar nadat men erachter kwam dat Klaas niet kon lezen werd er slim op gekleurde etiketten overgeschakeld voor de mensen van huize Jacobus, zodat Klaas zijn klusje kon blijven doen. Het poedertjes vouwen was een karweitje dat Lineke en Lex veel gedaan hebben na het eten. Hun moeder helpen met de klaarliggende poedertjes, de laatste drie waren salmiak en dus voor henzelf, "maar je verleert het nooit", zegt Lex met veel plezier terugkijkend.

Naar Oegstgeest

Dokter Muskens is gestopt met de praktijk in 1966 en naar Oegstgeest verhuisd waar hij op vijfenvijftigjarige leeftijd zijn eerste hartinfarct heeft gekregen. Hij is nog tien jaar controlerend arts bij het GAK geweest. Zijn vrouw is lang vitaal gebleven en ook in Oegstgeest erg betrokken geweest bij vrijwilligerswerk en de opbouw van het dorpscentrum. Tijd voor hobby's was er gelukkig ook weer. Bridge, tennis en tuinieren. Mevrouw Muskens kon ook goed dichten en tekenen. Na een paar moeizame laatste jaren is dokter Muskens overleden op 72-jarige leeftijd. Slechts zes weken daarna is plotseling ook mevrouw Muskens overleden.

Zo is deze middag weer aan het einde gekomen. Betty, de oudste dochter is in de jaren negentig geëmigreerd naar Australië, Lineke heeft een paramedische achtergrond en is woonachtig in Den Haag, haar man is huisarts. Lex is werkzaam geweest als sociale wetenschapper in de richting organisatie en onderwijs. Hij woont in het ouderlijk huis in Oegstgeest.

Lineke en Lex zijn erg benieuwd hoe oudere Veenders dit verhaal ervaren en ze zien reacties graag tegemoet. U kunt die opsturen naar: lex.muskens@gmail.com.

Bij de overdracht in 1964 van het Sint Jacobusgesticht naar de Stichting Huize Sint Jacobus. V.l.n.r. S. Bakker, pastoor Onel, pastoor Schoenmaker, dokter Muskens en burgemeester E.J.M. Kolschoten.

• **VERVOLG VAN PAGINA 10** •

te houden. De stobben moesten namelijk dicht op elkaar staan om de bonenstokken zo recht mogelijk te laten groeien. Vaak teelde het personeel van het landgoed, of anderen uit de directe omgeving, de eerste twee jaar na de hak aardappelen of andere groenten tussen het hakhout: er was dan nog genoeg licht op de bodem en bovendien werd het hakhout zo vrijgehouden van braam, hop en andere onkruiden die de groei van het jonge lot konden hinderen. Vond er geen (groente)teelt plaats dan moest in juni en ook nog wel eens in augustus gemaaid worden om het onkruid de baas te blijven.

Na één jaar werden de uitgelopen elzen kaal gehakt om te voorkomen dat die door hun snellere groei, de groei van de essenslieten zouden belemmeren.

Na vier jaar werd gestikt om de beste slieten de kans te geven tot mooie rechte bonenstokken uit te groeien. Na acht tot tien jaar, afhankelijk van de groeisnelheid en de gewenste afmetingen van het product, werd het perceel dan weer ten verkoop aangeboden.

Einde van de (essen) hakhoutcultuur

Duidelijk is dat het essenhakhoutbedrijf een behoorlijk intensieve cultuur was, wat voor een groot deel verklaart waar-

om dat tegenwoordig niet meer zo gebeurt. Behalve dat de lonen vanaf tweede helft jaren zestig van de vorige eeuw veel meer zijn gestegen dan de prijzen van de verschillende producten van het hakhout en dat er tegenwoordig andere (in huis) schonere brandstoffen zijn, zijn de tuinders op stamrassen van bonen en erwten overgegaan. De dragen weliswaar per plant minder vruchten, maar ze kunnen machinaal geoogst worden, hetgeen een aanzienlijke arbeidsbesparing oplevert.

In De Horsten is het hakhoutbedrijf begin jaren zestig gestaakt. Ook op andere landgoederen blijkt - vaak al eerder - de hakhoutcultuur tot een eind gekomen te zijn, omdat er geen kopers meer waren.

Honderd jaar zeilen op het Braassemermeer

Fons van Rijn

Op 22 maart 1918 zette de 26-jarige Jan van der Meer in café Bakker, later café De Pepersteeg, zijn handtekening onder het oprichtingsdocument van de zeilvereniging 'Steeds Sneller'. Meteen al in de maanden erna werden de eerste wedstrijden tussen tuinders met Veense pramen, uitgerust met een sprietzeil en één zwaard, georganiseerd.

Om deel te nemen aan de wedstrijden werden de pramen op zaterdagavond schoongemaakt. Op zondag werd er dan gezeild, waarna de pramen op maandagochtend weer werden ingezet voor het werk op de tuin.

Jan van der Meer, in de Veen bekend als Jan Fietsie, zou 36 jaar voorzitter blijven en aansluitend nog negen jaar bestuurslid. De vereniging, de naam werd later gewijzigd in 'Watersport Vereniging Braassemermeer', was meteen al een succes. Het ledental groeide van 14 in 1918 naar honderd in 1919.

In 1928 waren er al leden die deelnamen aan de Olympische Spelen in Amsterdam. Cor van Staveren won er een zilveren medaille. Ook groeide in de jaren daarna het aantal wedstrijden met verschillende boten, en werd er meer samengewerkt met omliggende verenigingen. Het leverde de vereniging vele tientallen kampioenen op, onder wie bekende namen als Jac. Kraan, Henk Kraan, Bart Kraan, Jan van Staveren, Bouw van Wijk en Carolijn Brouwer.

Clubhuis

De thuishaven was lang jachthaven 'De Brasem' in Oude Wetering. Dat veranderde toen, meelifend met de toenmalige ruilverkaveling van 1957-1963, bij het Braassemermeer grond werd aangekocht en de Noorderhemweg werd aangelegd. Op 11 mei 1968 werd het nog steeds prachtige clubhuis, ontworpen door architect Stroek, geopend door de toenmalige burgemeester Smolders. De eerste beheerders waren Piet en Suus Verdel.

In 2000 werd de vereniging Hoofdsteunpunt West en sinds die tijd worden er belangrijke trainingen en opleidingen gegeven. Er worden nationale en internationale wedstrijden georganiseerd in steeds meer klassen. De vereniging, in 1918 begonnen door enkele tuinders, is na honderd jaar

uitgegroeid tot een vereniging die er toe doet in de watersportwereld.

De huidige voorzitter Wouter van der Gronden heeft alle vertrouwen in de toekomst van de vereniging. "De maatschappij verandert, maar gelukkig ontstaan er ook steeds nieuwe mogelijkheden die ongetwijfeld weer nieuwe watersporters zal aantrekken", aldus de voorzitter.

Op 3 november worden de festiviteiten van het afgelopen jubileumjaar afgesloten met een groot feest voor alle vrijwilligers van nu en de afgelopen jaren.

Luchtfoto van het clubhuis en de jachthaven van Watersportvereniging Braassemermeer aan het einde van de Noorderhemweg in Roelofarendsveen, gemaakt kort na de opening van het clubhuis in 1968.

BRON:

■ HET JUBILEUMBOEK DAT VERSCHIEEN TER GELEGENHEID VAN HET 100-JARIG BESTAAN VAN WATERSPORT VERENIGING BRAASSEMERMEE.

Jan van der Meer, oprichter en eerste voorzitter van Watersportvereniging Braassemermeer.